

LUKÁCS B. GYÖRGY

Mátyás király uralkodása horvát szemmel

BORISLAV GRGIN: POČECI RASAPA

Magyarország történetének bizonyos korszakai, eseményei és uralkodói meghatározó jelentőséggel bírnak mai szomszédaink nemzeti történetírásában. Különösen igaz ez a horvát historiográfiára, hiszen a több mint nyolcszáz éves közös államiság mély nyomokat hagyott mindkét nép életében. Borislav Grgin 2002-ben megjelent *Počeci rasapa. Kralj Matijaš i srednjovjekovna Hrvatska* (A hanyatlás kezdetei. Mátyás király és a középkori Horvátország) című műve is joggal tarthat számot a magyar olvasóközönség érdeklődésére. A szerző a Zágrábi Tudományegyetem egyetemi tanára, aki a középkori magyar történelmi viszonyok alapos ismerője, hiszen a kilencvenes évek közepén a budapesti Közép-Európai Egyetemen posztgraduális képzésen vett részt. Magiszteri munkájának címe *A Frangepán család és Mátyás* volt. A tárgyalt mű alcímével megegyező, vagyis *Mátyás király és a középkori Horvátország* című doktori disszertációját 1998-ban védte meg. Jelenleg a Zágrábi Tudományegyetem Középkori Egyetemes Történelmi Tanszékének a vezetője.

A szerző előszavában céljaként a késő középkori Horvátország Mátyás uralkodása alatti történetének bemutatását jelöli meg. A könyv tehát alapvetően az 1458-as és az 1490-es évek közé eső események tárgyalására törekszik, ezt az időhatárt csak néhány esetben lépi túl, amikor az valóban elkerülhetetlen.

A korszak részletes feldolgozására ezideig horvát szerző nem vállalkozott, az érdeklődő Borislav Grgin munkájának megjelenéséig főként összefoglaló jellegű munkák vonatkozó fejezeteinek fellapozásával tájékozódhatott. Hiánypótló műről van tehát szó, ami azért is fontos – erre a szerző is felhívja a figyelmet –, mert a középkor vége és a kora újkor eleje kiemelkedő jelentőségű Horvátország történetében, hiszen nagy kulturális és társadalmi változások időszaka ez. A középkor gyors végét, a kora újkorba való átmenet rövidségét főként külső hatásokkal magyarázhatjuk, a középkori Horvátország hanyatlásának kezdete az Oszmán Birodalom térségben történő megjelenésének tudható be. Bosznia 1463-as elestével a horvátok az első vonalban találják magukat a törökellenes háborúban, Mátyás haláláig azonban hatékonyan sikerül ellenállni a török hódításnak. Ezen időszak történetének ismerete a mai horvát viszonyok pontos megértéséhez is elengedhetetlen. Ekkor következett be ugyanis az államiság központjának északabbra tolódása, valamint ezzel párhuzamosan az ugyanebbe az irányba történő jelentős migrációs hullám megindulása is ekkorra tehető. Ez a folyamat csak Mátyás halála után, az 1493-ban bekövetkező udbinai (krbavai) ütközet után fogja elérni a csúcspontját.

A szerző hangsúlyozza, hogy a XV. század második felében Horvátországnak nevezett országrész történetét kívánja tárgyalni, megállapításait tehát nem vonatkoztathatjuk

a mai Horvát Köztársaság egyéb területeire: a magyar uralomnak erősebben kitett Szlavóniára és a Velencei Köztársaság uralma alatt álló Dalmáciára, Isztriára, valamint Dubrovnikra és környékére. A középkori Horvátországban a török okozta háborús krízis előbb és erőteljesebben jelentkezett. Ezt részben a terület geostratégiai helyzetével magyarázhatjuk, másfelől közrejátszott a szlavóniaiánál kisebb népsűrűség és a királyi hatalom gyengesége, de a hatékony védelem megszervezésének esélyeit a főnemesi családok egymással folytatott szüntelen küzdelme is csökkentette. A horvátországi nagybirtokosság tagjai közül sokan rendelkeztek politikai és családi kapcsolatokkal a történeti Horvátország határain kívül is. A szerző ezekről a szálakról is beszámol.

A könyv öt részre tagolódik. Az első fejezet Mátyás korának általános fejlődési irányvonalairól szól. A korszak történelmét jól ismerők szinte rutinból átfuthatják az első néhány oldalt, amely az uralkodó származásáról, a koronáért folytatott harcról, a hatalom korai éveiről, a pénzügyi reformokról, a külpolitikáról és a későbbi dinasztiaalapítási törekvésről szól.

A magyar olvasó számára sokkal több újdonsággal szolgálhat a királyi udvar kultúráját tárgyaló, annak horvát vonatkozásaival kiemelten is foglalkozó fejezet. A korszak kulturális változásait a szerző nem tartja jelentősnek, de kiemeli Horvátország szerepét a humanizmus és a reneszánsz művészetek terén elért eredményekben. A hangsúly tehát a horvát kötődésű személyiségeken van, de ezek egyúttal a korabeli hazai értelmiség legkiemelkedőbb alakjai is. A könyv a legrészletesebben Vitéz János tudományos körével foglalkozik, valamint tartalmazza Janus Pannonius és Miklós modrusi érsek (Nicolaus Modrussiensis, Nikola Modruški) életrajzait. Grgin mindhármukat horvát értelmiségieknek nevezi. A Janus Pannoniust tárgyaló alrészben nem foglal egyértelműen állást a költő származásáról, de megjegyzi, hogy születési helye alapján anyanyelve valószínűleg a horvát lehetett, továbbá hunnak (azaz magyarnak) csak egy fennmaradt írásában nevezi magát. Megemlíti a horvát és magyar kutatók között fennálló vitát és leírja véleményét, mi szerint Itáliában csak azért nevezte meg származási helyeként Magyarországot, mert az a korszakban sokkal ismertebb fogalom volt Szlavóniánál. A humanista kör egyes tagjai és a királyi hatalom között kibontakozó ellentétek magyarázatát abban látja, hogy Mátyás számára az udvari értelmiség csak addig volt fontos, ameddig felhasználhatta politikai céljainak eléréséhez. A legnevesebb, a magyar történelemből is jól ismert értelmiségiek mellett megemlékezik a kisebb jelentőségűnek bizonyult, de a királyi udvarban így is jelentős kulturális teljesítményt nyújtó dubrovnikai és dalmáciai humanistákról, valamint a lika-krbavai régió értelmiségének tevékenységéről is, kiemelve a glagolita kultúra terén elért eredményeket.

A szerző külön fejezetet szentelt a királyi udvar és a horvát nemesség kapcsolatainak vizsgálatára. Ebből kiderül, hogy a horvát főnemesek többsége eleinte egyértelműen pozitívan viszonyult az új királyhoz, hiszen úgy vélték, hogy Mátyás teljes katonai erejét a török kiűzésére fogja majd fordítani. Sokak számára ez már életbevágó kérdés volt, főleg a boszniai határ mentén birtokkal rendelkezők szemlélték fokozódó aggodalommal a török előrenyomulását. A király ellenzéke Újlaki Miklós (Nikola Iločki) szlavóniai és macsóiban (és erdélyi vajda) körül csoportosult, többségük a töröktől közvetlenül nem veszélyeztetett főnemesek közül került ki. Később, amint megromlott a viszony a teljes főnemességgel, Mátyás a kis- és középnemesség megnyerésével próbált ellenük fellépni.

Külön érdeklődésre tarthat számot a zárófejezet, amely Horvátország gazdasági és városfejlődéséről szól. Ebben olvashatunk arról, hogy a velencei hatóságok intézkedései mennyire visszafogták a horvátok adriai kereskedelmét, valamint a török birodalom megjelenésének Horvátország társadalmára, majd gazdaságára gyakorolt negatív hatásairól is pontos elemzést kapunk. A középkori horvátországi városfejlődés kutatását nehezíti a forráshiány, ennek ellenére a fejezet kielégítő mennyiségű információhoz juttatja az olvasót a korszak nagyobb városairól, kiemelve Zengg, Bihács és Knin jelentőségét.

Az utószó tartalmazza a könyv fejezeteiben foglaltak rövid összefoglalását. Mátyás uralkodását értékelve kimondja, hogy az kevésbé érezte hatását Horvátországban, mint az ország egyéb területein, és hatásában inkább negatívnak volt mondható, mint pozitívnak. Ezt Grgin ugyan nem Mátyás személyes hibájának tartja, inkább egyéb korlátozó tényezőkkel magyarázza, de megjegyzi, hogy a királyság tartalékainak nagymértékű felélése jelentősen hozzájárult a mohácsi tragédiához.

A könyv számos érdekes képet és térképet is tartalmaz, ezek tanulmányozása közben a magyar olvasónak egészen biztosan szemet szúr, hogy a ma Romániához tartozó erdélyi és partiumi városok többségének neve románul szerepel.

A tipográfiaiailag is tetszetősen szerkesztett kötet bibliográfiájához érve meglepve kell tapasztalnunk, hogy a nemrégiben elhunyt Kubinyi András számos (több idegen nyelven is kiadott) műve közül a szerző csak kettőt használt fel, de a téma többi jelentős magyar kutatójának munkái mind szerepelnek, Fraknóitól Fügediig. A szerző művének megírásához a bécsi, velencei, milánói és horvátországi levéltárak anyagának kutatása mellett természetesen a Magyar Országos Levéltár és az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárának anyagát is felhasználta. A korabeli történetírók munkái mellett Janus Pannonius és Vitéz János kéziratái is forrásul szolgáltak.

(Borislav Grgin: Počeci rasapa. Kralj Matijaš i srednjovjekovna Hrvatska. Zagreb, 2002, Ibis grafika)